

Nr 95.

Av herr **Palmstierna**, om skrivelse till Kungl. Maj:t angående utredning rörande förekomsten av kungsådra.

Vid förlidet års riksdag hemställde jag (motion nr 20), att Riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla, att Kungl. Maj:t ville låta verkställa en utredning angående förekomsten av kungsådra uti de svenska vattendragen samt för Riksdagen framlägga resultaten av densamma. Såsom motivering härtill framfördes följande:

»De sista årens strider om vattenfallens utnyttjande ha i hög grad rört sig kring spørsmålet om kungsådrens överbyggande. Man har uppställt olika teorier om dess natur och härav för den praktiska politiken sökt draga omedelbara slutsatser. Vattenkraftsindustriens intressenter hävda, att kungsådra blott är ett besvärligt intrång uti enskild äganderätt, vilket hittills tolererats för vissa närmare angivna syften, men som numer är obehöfligt och skadligt för kraftproduktionens utveckling och därför måste borttagas. Å andra sidan framhålles, att kungsådren, även om densamma icke skulle vara av otvetydig krononatur, så bör densamma likväl betraktas såsom ett publikt vatten, rester av en äldre allmänning, som staten förvaltar. När kungsådren sedan urminnes tid växt samman med svensk lag, kan den icke därifrån utplånas utan att förgripelser på den offentliga rätten sker. Det finnes också de, vilka, ehuru de icke anse sig kunna företräda någon av här antydda riktningar, likväl förmena, att något tvivel icke förefinnes, att kungsådren innebär en inskränkning uti strandägarens nyttjanderätt till vattnet, som han icke alls kan hysa några rättsliga anspråk på att få upphävt. De intressen, vilka nu eller framdeles kunna anknyta sig till kungsådren, äro, framhålles det, av sådan beskaffenhet, att staten icke kan eftergiva dem, utan måste under alla förhållanden iakttaga, att de bliva säkert tillgodosedda.

Vilken av dessa åsikter man än må hysa, torde alla likväl kunna vara ense därom, att det är synnerligen angeläget att äga tillförlitlig kännedom om var kungsådran förekommer.

Lagen bestämmer visserligen dess omfång till en tredjedel av vattendragets bredd, där detsamma är som djupast, men någon förteckning över samtliga de strömmar, som innehålla kungsådra, finnes icke, och ej heller vet man, hur långt kungsådran sträcker sig upp efter respektive älvar. Det heter endast »där kungsådra av ålder varit», men platsen härför är i många fall obestämd och omtvistad. I allmänhet utgår man ju från att kungsådra förekommer uti mellersta och södra Sveriges större älvar, men undantag härifrån finnas, och förhållandena i Norrland äro i detta avseende outredda. Likaså har det visat sig vid rättegångar, att kungsådra även kan finnas uti älvar, som man varit övertygad om att de saknade ett dylikt rättsinstitut.

Dessa omständigheter ha redan visat sig vålla betydande svårigheter. För kraftproducenterna har det medfört långa och ofta kostsamma rättegångar att gentemot ett av kronans ombud inför rätten framställt enkelt påstående, att kungsådra förefinnes, kunna bevisa, att så icke är förhållandet. Vattenfallens utbyggande har givetvis på grund härav i hög grad försinkats. Likaså ha de, vilka äro kallade att föra kronans talan, icke kunnat giva tillräcklig och auktoritativ styrka åt sina anspråk, när de icke från början kunnat dokumentera rättmätigheten av dem.

Frånsett dessa praktiska olägenheter, som göra sig gällande för näringslivet uti innevarande stund, emedan man är oviss om kungsådrans förekomst, är det likväl också för Riksdagen av vikt att äga full kännedom om kungsådrans tillvaro och betydelse, innan densamma går att fatta avgörande beslut rörande kungsådrans framtida öde och de villkor, kraftindustrien hädanefter skall tillförbindas vid dess överbyggande. Jag erinrar därom, att när Riksdagen år 1899 lämnade sitt bifall till att kungsådran skulle få utnyttjas, hade kammarkollegium icke blivit berett tillfälle att yttra sig i ärendet. Riksdagen hade således icke från behörig myndighet erhållit meddelande om vilken räckvidd beslutet kunde få. Numer torde ett sådant tillvägagångssätt knappast kunna förutsättas, sedan uppmärksamheten i så hög grad samlat sig kring kungsådrebegreppet och dess innebörd för det ekonomiska samhällslivet.

Emellertid saknas ännu en utredning om kungsådrans förekomst. Den år 1903 tillsatta vattenfallskommittén sysselsatte sig icke med detta spörsmål. När kammarkollegium den 6 oktober 1911 yttrade sig över dik-

ningslags- och vattenrättskommittéernas den 17 december 1910 avgivna förslag till ny vattenlag, framställde ämbetsverket väl behovet av en »allsidig utredning» angående kungsådrens natur, emedan »sannolika skäl icke saknas för uppfattningen av kungsådren såsom till grund och vatten en kronans allmänning», men något yrkande om undersökning av kungsådrens förekomst gjordes icke. Icke heller ha de utredningar angående kronans äganderätt till strand med tillhörande vatten, vilka nu äro föremål för särskild utredning inom kollegium, direkt anledning att även upptaga nu förevarande fråga.

För Riksdagen torde det likväl få anses oundgängligt, att en undersökning sker. Redan med hänsyn till de beslut, vilka tills dato fattats, är en utredning i frågan önskvärd. Det bör nämligen erinras, att Riksdagens Andra kammare ansett, att, intill dess ny vattenrättslagstiftning kommit till stånd, vid meddelande av tillstånd till byggande i kungsådra bör göras sådan begränsning av tiden för tillståndet, som kunde för olika fall anses vara av förhållandena påkallad. Andra kammaren har dessutom år 1909 på lagutskottets hemställan för sin del beslutat en skrivelse till Kungl. Maj:t, vari påyrkas utredning, huruvida »vid meddelande av tillstånd till överbyggande av kungsådra föreskrift må lämnas, om visst pris bör bestämmas för den framförda kraftens begagnande». Skulle »en utsträckning av koncessionsfallen vid fråga om överförande av elektrisk energi ej anses böra komma till stånd», syntes det i alla fall »böra undersökas, om ej de avsedda önskemålen böra vinna beaktande vid meddelande av tillstånd till överbyggande av kungsådra».

För att effektuera dylika beslut behöver en redogörelse angående kungsådrens befintlighet i strömmarna föreligga.

Härtill kommer nu, att Riksdagen inom de närmaste åren får vattenrättslagstiftningsreformen på sin dagordning. När kungsådreinstitutet därvid skall upptagas till behandling, och Riksdagen för ett omsorgsfullt övervägande av dess betydelse vill erhålla en överblick av de verkningar, ett beslut i den ena eller andra riktningen kan få för skilda landsdelar, så skulle möjlighet härtill saknas, om icke dessförinnan en utredning angående kungsådrens förekomst i vattendragen äger rum.»

Andra kammarens fjärde tillfälliga utskott, som erhållit motionen till förberedande handläggning, tillstyrkte motionen och yttrade:

»Vad motionären framhållit rörande olägenheterna av att det ej är känt, varest kungsådra förefinnes eller ej, synes av de till utskottet inkomna yttrandena hava blivit till alla delar understruket. Samtliga yttran-

den innehålla uttalanden, vari önskvärdheten av att på detta område erhålla större visshet om de faktiska förhållandena betonas, om också meningarna sedermera äro delade i fråga om möjligheten att åstadkomma en tillförlitlig utredning härutinnan. Att verkliga statsintressen genom rådande osäkerhetstillstånd kunna bliva lidande, framgår med full tydlighet av yttrandet från advokatfiskalsämbetet inom kammarkollegium, däri det framhålles, att fall förekommit, då kronoombud, i saknad av tillförlitliga upplysningar, utan vidare medgivit, att kungsådra icke funnes i vattendraget, ehuru det sedermera efter företagen arkivundersökning konstaterats, att så vore förhållandet. Givetvis kunna även kraftproducenterna bliva lidande och vattenfallens utbyggande försenas på grund av bristande kännedom rörande förekomsten av kungsådra i vederbörande vattendrag.

Utskottet har genom vad som sålunda framkommit blivit övertygat om önskvärdheten, att en utredning i ifrågavarande avseende kommer till stånd.

Gällande bestämmelser angående kungsådra innehållas i kungl. förordningen den 30 december 1880 om jordägares rätt över vattnet å hans grund samt däri senare gjorda ändringar. Nämnda förordnings 7 §, senare delen, lyder: 'Där kungsådra av ålder varit, skall den fortfarande lämnas öppen för allmän samfärdsel, för flottning och för fiskens gång eller annat allmänt ändamål, så ock till bevarande av enskild rätt, som av ådran är beroende. Kungsådra skall, så framt den ej är annorledes bestämd, anses framgå i djupaste vattnet och beräknas till en tredjedel av vattendragets bredd vid vanligast förekommande lågt vattenstånd'. Samma förordnings 9 § lyder: 'Tvist, huruvida led eller ådra, varom i 7 § förmäles, finnes i vattendrag, så ock om ledens eller ådrans rätta läge och bredd ankomme på domstols pröfning'.

Av sistnämnda § framgår, att full rättvisshet rörande frågan, huruvida kungsådra finnes i ett vattendrag eller ej, kan vinnas endast i de fall, då laga kraftvunnet beslut av domstol rörande denna sak förefinnes. Den närmaste uppgiften för eventuell utredning skulle sålunda bliva att på grundval av förefintligt arkivmaterial klarlägga, i vilka vattendrag och för vilka delar av desamma domstolsutslag finnas rörande kungsådras förekomst. Redan denna utredning torde komma att omfatta ett högst betydande material och kräva avsevärt arbete. Utskottet har emellertid inhämtat, att genom den utredning rörande det så kallade vattenregalet, vilken anförtrotts åt professor K. G. Westman, betydande förarbeten på detta område torde vara undångjorda, och utskottet skulle därför anse det

vara lämpligt, om åtminstone nu ifrågavarande del av utredningen rörande förekomsten av kungsådra kunde, såsom också kammaradvokatfiskalsämbetet ifrågasätter, anknytas till professor Westmans utredning. Likaså torde genom arbetena för åstadkommande av en skematisk förteckning och beskrivning över Sveriges vattenfall, för vilken ovan redogjorts, en del material hava insamlats rörande förekomsten av kungsådra, vilket material kunde komma till användning vid den utredning, motionären begär.

Motionären synes emellertid icke hava avsett, att utredningen skulle inskränkas till att omfatta endast de fall, där *avgörande* bevis för eller mot kungsådras förekomst förefinnas. Tvärtom synes han hålla före, att utredningen bör sträcka sig till samtliga större vattendrag i riket. Där domstolsutslag i förevarande avseende icke finnas, skulle utredningen då hava till uppgift att söka konstatera, var »kungsådra av ålder varit», och därvid, framför allt söka att genom arkivforskningar frambringa bevismaterial, som kunde tjäna till stöd för ett eventuellt framtida rättsligt avgörande av kungsådrespörsmål. Genom sammanförande av redan på olika håll förefintligt material bör det kunna klargöras, vilka större luckor, som finnas i kännedomen om kungsådras förekomst, varefter utredningen kan inriktas på att söka fylla dessa luckor och därvid eventuellt i viktiga fall föras ända fram till hörande av ortsbefolkningen. Härvid böra givetvis även de negativa resultaten av utredningen framläggas.

Det synes utskottet vara uppenbart, att även en sådan utredning, ehuru den givetvis icke kan erhålla rättsligt förbindande karaktär, och oaktat den torde komma att kräva ett synnerligen betydande arbete, skulle bliva av så stor vikt för bedömande av hithörande frågor, att den med det snaraste bör komma till stånd.

Omfattningen och planläggningen av denna undersökning bör givetvis bliva föremål för närmare utredning. Därvid bör, enligt utskottets mening, iakttagas, dels att en blivande undersökning ordnas på ett sådant sätt, att den blir tillräckligt grundlig och uttömmande, dels också den samtidigt hålles inom rimliga gränser och ej anordnas så, att en blivande vattenrättslagstiftning genom densamma onödigt fördröjes. I detta sammanhang vill utskottet även betona, vad också motionären framhållit, nämligen att Riksdagen, när den skall till behandling upptaga vattenrättsfrågorna och därvid även kungsådreinstitutet, torde komma att erfara ett oavvisligt behov av att äga tillförlitlig översikt över kungsådrans förekomst i landets vattendrag. Denna omständighet utgör sålunda, enligt utskottets mening, ett starkt stöd för den av motionären begärda utredningen.«

Vid ärendets behandling inom Andra kammaren uppstod debatt, för anledd av den till utskottets betänkande fogade reservationen. Kammaren beslöt emellertid med 109 röster mot 78 att bifalla motionen. Första kammaren biträdde likväl icke Andra kammarens beslut, varför någon skrivelse från Riksdagen icke det året kom till stånd.

På grund av ärendets betydelse för såväl staten som de enskilda och då enligt mitt förmenande en blivande vattenrättslagstiftning skulle i hög grad beröras av att frågan lämnas utan avseende, finner jag mig böra upptaga framställningen även innevarande år. Jag gör det också så mycket qvällre som de skäl för avslag, vilka anfördes i Första kammaren, redan tidigare framkommit i den Andra och där blivit vederbörligen bemöta. Med återopande av den motivering, som innehölls uti motion nr 20 år 1913 inom Andra kammaren och denna kammarens fjärde tillfälliga utskotts utlåtande (nr 10) däröver, får jag alltså vördsamt hemställa,

att Riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla, att Kungl. Maj:t ville låta verkställa en utredning angående förekomsten av kungsådra uti de svenska vattendragen samt för Riksdagen framlägga resultaten av densamma.

Stockholm den 15 januari 1914.

Erik Palmstierna.